

Steffen Huber

Reforma uniwersalna : reforma edukacji, filozofia i irenizm

Rocznik Historii Filozofii Polskiej 23, 395-399

2009/2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIA*

🏰🏰🏰 **Kraków** 🏰🏰🏰

Reforma uniwersalna: reforma edukacji, filozofia i irenizm

W dniach 6-8 lipca 2009 r. odbył się w Krakowie drugi z trzech warsztatów poświęconych sieciom kontaktów intelektualnych w Europie Środkowej w latach 1560-1670. Warsztaty te stanowią część obszernego, zarządzanego na Uniwersytecie w Oksfordzie systemu projektów badawczych.

Wspólny tytuł tych warsztatowych spotkań – „Reformacja uniwersalna” – wskazuje na rysujące się nowe rozumienie reformacji jako myślenia uniwersalnego, „encyklopedycznego” i „panzoficznego” (oba wyrazy należy w XVII w. rozumieć jako blisko spokrewnione), ukierunkowanego zarówno na problemy teoretyczne jak i na praktykę społeczną; myślenia, które w epoce konfesjonalizmu nie wyklucza żadnych opcji wyznaniowych. Nie tylko zyskało ono wielu wpływowych zwolenników wśród europejskich intelektualistów, ale inspirowało ich do stworzenia rozległej sieci kontaktów, ogólnoeuropejskiej przestrzeni publicznej – *République des Lettres*. Jej żywotność i wielorakość skłania dzisiejszych badaczy do podobnych przedsięwzięć typu „Inter” i „między”: -dyscyplinarnego, -narodowego, -kulturowego i -pokoleniowego. Wczesnonowoczesny przedmiot badań wiąże się więc ze zmianami we współczesnej nam

---

* Długi cykl wydawniczy wersji drukowanej „Rocznika Historii Filozofii Polskiej” wymusza przegląd retrospektywny wydarzeń i publikacji, dlatego sprawozdania zamieszczone w tym dziale zostały opublikowane wcześniej w serwisie internetowym: www.filozofiapolska.pl

Europie. Organizatorzy projektu, pochodzący głównie z Anglii, zauważyli m.in., że po 1989 r. dorosło nowo pokolenie badaczy w Europie Środkowo-Wschodniej, którzy powinni zaistnieć poza wąskimi granicami dyskursów w swych językach narodowych.

Pierwsze spotkanie, zorganizowane w styczniu 2009 w Pradze dotyczyło myśli apokaliptycznej, millenarystycznej i proroczej jako źródła energii dla siedemnastowiecznych dążeń do uniwersalnej reformy, zwłaszcza w kontekście Komeńskiego i jego angielskich oraz holenderskich przyjaciół. Trzeci warsztat, zaplanowany na styczeń 2010 r. w Budapeszcie, zajmie się encyclopedyzmem, panzofią i komunikacją uniwersalną pielęgnowanymi przez uczonych protestantów w Europie Środkowej jeszcze w XVI w., a więc kilka pokoleń przed Komeńskim i jego uczniami.

Tematami drugiego, krakowskiego warsztatu były reforma edukacji, filozoficzne aspekty reformacyjnego uniwersalizmu i irenizm. Uczestnikami byli w pierwszej kolejności historycy, ale także specjaliści z dziedzin teologii, historii literatury i filozofii. Pierwsza i druga część spotkania wiązały się z ramizmem i jego recepcją w Europie Środkowej. Gábor Kecskeméti (Węgierska Akademia Nauk, Instytut Badań nad Literaturą, Budapeszt) przedstawił dzieje ramizmu na Węgrzech, zwłaszcza w Siedmiogrodzie, tak ważnym dla historii filozofii polskiej. Michał Choptiany (UJ, Kraków) po analizie antyramistycznej polemiki Jana Brożka z 1638 r. postawił postulat zbadania ramizmu, antyramizmu i kryptoramizmu w krakowskim środowisku akademickim XVI w. Howard Hotson (St. Anne's College, Uniwersytet w Oksfordzie, kierownik projektu Cultures of Knowledge i organizator warsztatów we współpracy z Vladimírem Urbánkiem) dokonał kontekstualizacji ramistycznych aspektów myśli Komeńskiego (obok Bacona, Alsteda, Keckermanna). Wpływy ramizmu są widoczne w architekturze głównych dzieł czeskiego filozofa, w zasadzie jedności metody w badaniach przyrodniczych oraz w radykalizacji i w usystematyzowaniu dziedzictwa humanizmu renesansowego pod względem przedmiotów, metody i adresatów

wiedzy. Márton Szentpéteri (Węgierska Akademia Nauk, Instytut Badań nad Literaturą, Budapeszt) na przykładzie współoprawnego siedmiogrodzkiego wydania dzieła późnego Alsteda i pierwszych trzech Medytacji Kartezjusza przedstawił w zasadniczej perspektywie zręby eklektyzmu łączącego tak różne – i tak bliskie – elementy jak kartezjańskie cogito i Alstedową cyclognomonica. Tomáš Nejeschleba (Uniwersytet Palackiego, Olomouc) z przyczyn od niego niezależnych nie mógł przedstawić swego referatu o filozofii przyrody Jana Jeseńskiego, centralnej postaci w dziejach pobiałogórskich i w europejskiej sieci kontaktów czeskich intelektualistów.

Trzecia część krakowskiego spotkania poświęcona była biograficznym aspektem *République des Lettres*. Martin Holý (Akademia Nauk Republiki Czeskiej, Instytut Historii, Praga) przedstawił rozległe kontakty szlachty czeskiej i morawskiej z europejskimi uczonymi, wskazując na różnice między grupami wyznaniowymi (studia i intensywne podróżowanie protestantów, korzystanie ze struktur potrydenckich przez katolików). Alan Ross (obecnie Uniwersytet w Göttingen, Niemcy) zanalizował korespondencję nauczycieli szkół łacińskich w środkowych Niemczech, m.in. pod względem recepcji uniwersalistycznej filozofii.

Czwartą część sesji, poświęconą różnym postaciom irenizmu, otworzył Jakub Koryl (UJ, Kraków; Zespół Badawczy Humanitas, Warszawa) syntetycznym opisem eklezjologii Jana Łaskiego, opartym na analizie instrumentów filozoficznych pozwalających reformatorowi na krytyczną interpretację i kontynuacji myśli Erazma, Melanctona i Kalwina (pokój jako podstawowy fenomen życia religijnego; teologia unikająca teocentryzmu i antropocentryzmu, skupiona na spotkaniu wymiaru boskiego i ludzkiego). Piotr Wilczek (UW, Collegium Artes Liberales, Warszawa) dokonał krytycznego przeglądu modelu badań nad polskim irenizmem renesansowym od dzieł Stanisława Kota i Konrada Górskiego po najnowsze, często zbyt mało znane prace; sformułował także postulaty badawcze w odniesieniu do Frycza Modrzewskiego (relacja z Augustynem, teologią schola-

styczną i Erazmem; nowa ocena Sylw) oraz do Jana Kochanowskiego (poglądy religijne jako wyraz renesansowego irenizmu). Niżej podpisany Steffen Huber (UJ, Kraków) przedstawił zarys analizy filozoficznych instrumentów późnego Frycza Modrzewskiego w poszukiwaniu wyważonej metaforyki trynitologicznej (aporia, pojęcia bytu i możliwości, autonomiczna teo-logika). Vladimír Urbánek (Akademia Nauk Republiki Czeskiej, Instytut Filozofii, Praga; organizator warsztatów wraz z Howardem Hotsonem) na podstawie wczesnych pism Komeńskiego i jego polemiki z wyemigrowanymi do Saksonii czeskimi luteranami zanalizował różne strategie ireniczne w konkretnym kontekście historyczno-biograficznym, zyskując bardziej precyzyjny obraz wielości irenizmów, bowiem nie wszystkie motywy ireniczne mogą być traktowane jako prawzory dzisiejszych wyobrażeniach o tolerancji i ekumenizmie. Referat o irenizmie i jego związku z reformą komunikacji nadesłany przez nieobecnego Hansa-Joachima Müllera odczytał Howard Hotson. Dariusz Bryćko (Instytut Tolle Lege, Grand Rapids, Michigan, USA) zaprezentował jeden z ostatnich traktatów irenicznych w Polsce i jego autora, Daniela Kałaja, w kontekście myśli reformacyjnej i postreformacyjnej, podkreślając wyjątkową zdolność Kałaja do wykładania doktryny kalwińskiej w sposób przyjazny i otwarty. Alexander Schunka (Uniwersytet w Stuttgarcie, Niemcy) objął syntetycznym spojrzeniem sieć kontaktów między Anglią a Europą Środkową, zwłaszcza Prusami i Polską, we wczesnym XVIII w., skupiając się na postaci wnuka Jana Amosa Komeńskiego, Daniela Ernsta Jablonskiego, i jego irenizmie stanowiącym etap przejściowy między siedemnastowiecznym „międzynarodowym kalwinizmem” a osiemnastowiecznym zaangażowaniem na rzecz „protestanckiej sprawy”.

Za sprawą krakowskiego warsztatu powstała sieć kontaktów między badaczami z różnych dziedzin i krajów. Analiza filozoficzna, wiedza teologiczna, kontekstualizacja historyczna i metody literaturoznawcze stworzyły pewien – jak to ujął Howard Hotson – interdyscyplinarny ekumenizm badań nad myślą uniwersalistyczną

XVI i XVII w. Oprócz wymiany rezultatów specjalistycznych badań liczy się efekt przeniesienia powszechnej wiedzy z jednego regionalnego dyskursu do innych, ważne jest także ukazanie ukrytych założeń poszczególnych tradycji badawczych. Organizatorzy planują publikację pokonferencyjną i kontynuację współpracy.

Steffen Huber

Odsłonięcie tablicy pamiątkowej poświęconej Marianowi Zdziechowskiemu

Dnia 23 października 2009 roku w gmachu Collegium Novum w Krakowie odbyła się uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej profesorowi Marianowi Zdziechowskiemu (1861-1938), który wykładał na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1899-1919 oraz był rektorem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1925-1927). Odsłonięcia dokonał JM Rektor UJ prof. Karol Musioł w asyście profesorów: Jana Skoczyńskiego (kierownika Zakładu Filozofii Polskiej oraz animatora przedsięwzięcia), Józefa Lipca, przewodniczącego Rady Naukowej IF UJ i Bogdana Szlachty, dziekana Wydziału Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych. Fundatorem i pomysłodawcą tablicy zaprojektowanej i wykonanej przez panią Kaję Wierzbowską-Wrońską, jest pan Artur Wroński. W ten sposób Uniwersytet Jagielloński uczcił pamięć wybitnego badacza literatury, filozofia a także intelektualisty zaangażowanego w walkę z destrukcyjnymi tendencjami kulturowymi swojej epoki: nacjonalizmem i bolszewizmem.

Wśród obecnych znaleźli się pracownicy naukowci, studenci, osoby związane z profesorem oraz goście z Litwy. W okolicznościowych przemówieniach wspomniano postać i dorobek Zdziechowskiego, odczytano także list prof. Zbigniewa Kuderowicza, prekursora współczesnych badań nad jego spuścizną. Badania te – znacznie utrudnione